

LIBRIS

We know
books

Avital E. M. Baruch

NOROI ÎNGHETAT

Povestea unei evreice din România
în vârtoarea Holocaustului din Transnistria

Traducere din limba engleză de
VERONICA TOMESCU

Postfață de
ANA BĂRBULESCU

Editura Omnium
București • 2021

CUPRINS

Cuvânt-înainte.....	7
Prolog.....	9
Introducere.....	11
Nota autoarei	23
Capitolul I	
Primăvara lui 1935. De la Mihăileni la Iași.....	25
Capitolul II	
1938. Înapoi la Mama Gitté	38
Capitolul III	
Vara anului 1941. Deportarea.....	54
Capitolul IV	
Povestea lui Herman. Siret.....	69
Capitolul V	
Toamna anului 1941. Moghilev și Lucineț.....	89
Capitolul VI	
1942. Șargorod.....	102
Capitolul VII	
1943. Capusterna.....	114
Capitolul VIII	
Povestea lui Herman. Botoșani	128
Capitolul IX	
Primăvara anului 1944. Înapoi la „ne-acasă”.....	137
Capitolul X	
Povestea lui Herman. Bar Mitzvah	165

Capitolul XI	
1947–1949. Gura Humorului	171
Capitolul XII	
Povestea lui Herman. La bordul navei Pan York cu destinația Cipru.....	184
Capitolul XIII	
1949–1950. București	201
Capitolul XIV	
Povestea lui Herman. Războiul de Independență....	207
Capitolul XV	
1950–1952. Nou-veniți în Israel.....	214
Capitolul XVI	
1954. Căsătoria	228
Epilog.....	241
Contextul istoric.....	243
Postfață	255
Bibliografie	265

INTRODUCERE

Mama reușise, în mod magnific, să își bage sub preș trecutul, tăinuind cu succes faptul că fusese închisă într-un lagăr de concentrare nazist în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Știam că familia ei fusese exilată din România în Ucraina, că ei toți suferiseră de foame și de ger, că nu avuseseră mereu un acoperiș deasupra capului, că sora și tatăl său muriseră acolo. Nu am avut habar însă că făcuse cunoștință direct cu versiunea românească a lagărelor de concentrare. Cu Holocaustul românesc.

La școală, la lecțiile de istorie, am învățat despre persecuții, despre deportări, despre lagărele de concentrare din Polonia, Germania, Austria, Olanda, Franța și Ungaria, dar nicicând nu ni s-a vorbit și despre un loc numit Transnistria. O vreme am crezut că e un cuvânt secret pe care nu îl cunoșteau decât bunica mea și o parte din *backanté*-ul¹ ei. Într-un fel, pentru mine a fost o misiune, o muncă de detectiv, să aflu ceva despre acel loc misterios. Pe când aveam vreo opt ani, la doi ani după ce învățasem să citesc, începusem deja să caut metodic prin biblioteca de cartier a suburbiei din Haifa unde locuiam și să devorez absolut toate cărțile scrise de supraviețuitori ai Holocaustului. Mă

¹ „Cerc de cunoștințe”, în idiș. Aici și în continuare, cuvintele în idiș și în ebraică, precum și o parte a prenumelor — Sophica (Sofica), Yoseph (Iosif), Luva (Liuba) și Tonie (Toni) — au fost transliterate în conformitate cu opțiunea autoarei (n. red.).

simțeam nevoită să scot la lumină ceea ce mi se părea un secret îngrozitor, dar nu am reușit să găsec nicio menționare a acelu loc și nici vreun alt indiciu despre trecutul mamei mele. Locul unde copilărise și orice amănunte despre familia tatălui ei rămâneau, pentru mine, un fel de gaură neagră. Și nu vreau să spun doar că rămâneau un mister, ci că, la fel ca o gaură neagră din cosmos, absorbeau mare parte din energia mea emoțională.

Când picioarele mamei mele au atins pentru prima oară Țara Sfântă, la vârsta de 16 ani, ea s-a îndreptat de spate, a privit în sus, către cer, și a zis: „Acum încep o viață nouă!” și, de atunci, a încercat să dea uitării trecutul. Folosind termeni specifici telefoniei mobile, am putea afirma: „Și-a pus trecutul pe *mute* sau pe «silențios», să nu o distragă de la prezent.” Însă, din când în când, se petrecea câte ceva care fisura zidul acela de tăcere. Îmi amintesc că eram, la un moment dat, amândouă pe stradă cu o vecină așa-zis *sabre*¹, o femeie de vârsta mamei, care se născuse și crescuse în Israel. Vorbeau despre un film a cărui acțiune se petrecea în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Rinna, vecina, a comentat că filmul înfățișa niște scene teribile. Mama a privit-o supărată și a spus: „Dimpotrivă, filmul face totul să pară mult prea frumos, doar e creat la Hollywood! Realitatea a fost mult mai groaznică, nici nu se compară!” Câteva zile mai târziu, mi-a spus din senin: „Și eu aș putea să scriu o carte despre lucrurile prin care am trecut.” Atât cuvintele, cât și atitudinea ei erau seci, sincere, lipsite de emoție. Probabil că în ziua aceea a fost plantată sămânța acestei cărți.

Întotdeauna am considerat-o pe mama foarte puternică, asemenea unei stânci capabile să facă față oricărui neajuns de pe lume. Odată, când aveam stomacul deranjat, a mormăit: „Pe

¹ Ortografiat și *sabra* sau *tzabar* (ebr.), termen care îi desemnează pe evreii născuți în Israel (n. red.).

mine nu m-ar durea burta nici dac-aș mânca pietre!” Însă, avea și o latură vulnerabilă, pe care nu am cunoscut-o niciodată personal. Dacă mă certam cu mama, când eram adolescentă, și deveneam amândouă mâhnite și iritate, tata venea în camera mea și îmi vorbea ore întregi, până reușea să ne împace. Întotdeauna a știut cum să liniștească apele, să rezolve orice conflict; niciodată nu mă lăsa să mă duc la culcare supărată. De fiecare dată îmi spunea: „Te rog frumos să o ierți, te rog să încerci să nu o scoți din fire, a suferit destul, încă mai are coșmaruri care o trezesc din somn.” Iar eu simțeam că mi se înmuia inima, căci o vedeam într-o lumină diferită timp de câteva clipe. Așa că o iertam. Dar visele rele i le-am moștenit.

Primul coșmar pe care mi-l amintesc era cu un lup care intra noaptea în camera mea și se oprea lângă pat, cu ochii țintă la mine. Tata îmi auzea țipetele și venea să mă convingă că alungase lupul. „Uite!”, spunea în timp ce își agita brațul muscular, „a fugit”. Eu încă mai vedeam monstrul cu ochii pironiți asupra mea, dar părea inofensiv alături de tatăl meu cel puternic. Pe măsură ce am crescut, coșmarurile s-au transformat: se făcea că trăiam diverse episoade cu împușcături, în care fugeam și mă ascundeam de naziști. Mai târziu, subiectul s-a schimbat și mai mult: ba cădeam de pe scări fără balustradă, ba mă chinuiam să caut mâncare și adăpost pentru familia mea în timp ce naziștii erau gata-gata să ne ocupe orașul.

Acum, după ce am scris întreaga poveste așa cum mi-a istorisit-o mama, după ce am studiat subiectul în bibliotecile muzeelor Holocaustului și după ce am citit mărturiile altor supraviețuitori ai acelor locuri, știu că realitatea a fost, într-adevăr, incomparabil mai cumplită și că nu poate fi descrisă pe deplin cu niciun fel de cuvinte. Astfel încât am ajuns la o concluzie. Am decis că nu mă interesează să analizez cine a avut o „soartă” mai

rea sau care poveste este cea mai șocantă. Am început să îmi cercetez sufletul, pentru a afla de una singură de ce este atât de important pentru mine să scriu această carte și de ce cred că, deși mama încerca mereu să îmi abată atenția de la definitivarea sa, a ajutat-o și pe ea.

Una dintre concluziile studiului meu a fost că este vorba de un fel de purificare. Sunt încredințată că ne aduce pace sufletească să facem ordine și curățenie în casă. Este mai ușor să ne apucăm de un nou proiect după ce am debarasat biroul de cele vechi. Prin urmare, când așternem pe hârtie haosul din suflet, când dăm afară toate amintirile chinuitoare, le organizăm și le așezăm pe categorii, ne recunoaștem trecutul și ne cinștim strămoșii. Ne purificăm mintea pentru a ne putea apuca de sarcinile care ne revin în viață.

Mama susține că, pentru a fi activă, pentru a putea lua parte la construirea unei țări noi, pentru a-și putea îngriji familia, pentru a-și păstra sănătatea mintală, a trebuit să își uite trecutul și să îl pună deoparte. Îmi doresc să fi avut și ea șansa de a-l scrie sau de a-l înregistra cumva înainte să înceapă „o nouă pagină” din viața ei. Păcat că nu a putut face curățenie în pagina respectivă înainte să mă nasc; înainte să vin pe lume și să resimt umbrele însemnărilor din paginile anterioare, fără să le pot descifra, însă. Ei, n-a fost să fie, căci pe atunci nu se preocupa nimeni de problemele de natură psihologică. Oamenii voiau să trăiască în prezent și să își facă planuri de viitor, nu să stăruiască asupra trecutului. Din moment ce mama nu a putut să noteze nicăieri experiențele prin care a trecut, iar aceste amintiri cumplite m-au afectat și pe mine și mi s-au întipărit în suflet, mă simt răspunzătoare să le scriu. Fac asta pentru mine, pentru ea, pentru ceilalți supraviețuitori și pentru copiii acestora, pentru cei care au pierit, precum și pentru oricine este pasionat de biografii și este curios

să afle prin ce au trecut alții. Și, mai mult decât atât, pentru că este povestea unei generații, a unei culturi, a unor vremuri care au trecut și nu se vor mai întoarce nicicând.

Într-un discurs ținut de lordul Jonathan Sacks, fostul Mare Rabin al Marii Britanii, despre tratamentele de fertilitate și identitatea maternă, este ridicată următoarea problemă: „Cine este adevărata mamă: cea genetică sau cea care poartă copilul în pântec?” Există două opinii contrare în legătură cu acest subiect, susținute de doi mari savanți evrei.¹ Așadar, m-am întrebat, în cazul acestei cărți, pe care eu am adus-o pe lume, dar care este, de fapt, povestea mamei mele: „O fi ea mama genetică și eu doar cea surogat?” Eu sunt fiica mamei mele, însă povestea ei a devenit copilul meu.

I-am pus mamei mii de întrebări. La început, îmi răspundea scurt și la obiect, apoi a început să dea răspunsuri încâlcite, trecând înainte și înapoi în timp. Am făcut însemnări în ebraică și idiș, în timp ce istorisea; le-am ordonat cronologic și după personaje, încercând să le descâlcesc. Am revenit cu alte întrebări, din felurite puncte de vedere, când simțeam că este tentată să „închidă ușa”, iar, în final, am rescris în engleză notițele creionate în ebraică, să le poată citi și copiii mei. De fapt, povestea mamei ar fi trebuit scrisă în idiș, în limba copilăriei sale, dar nu vorbesc această limbă suficient de bine. Mi s-a părut important să rețin anumite expresii din idiș sau din ebraică, iar alteori am tradus, încercând, pe cât posibil, să păstrez „pulsul” personajelor.

Povestea mamei este doar una dintre miliardele de povești spuse de supraviețuitorii Holocaustului. Fiecare poveste reprezintă nu doar un alt individ, ci aduce și o altă atmosferă, în funcție de

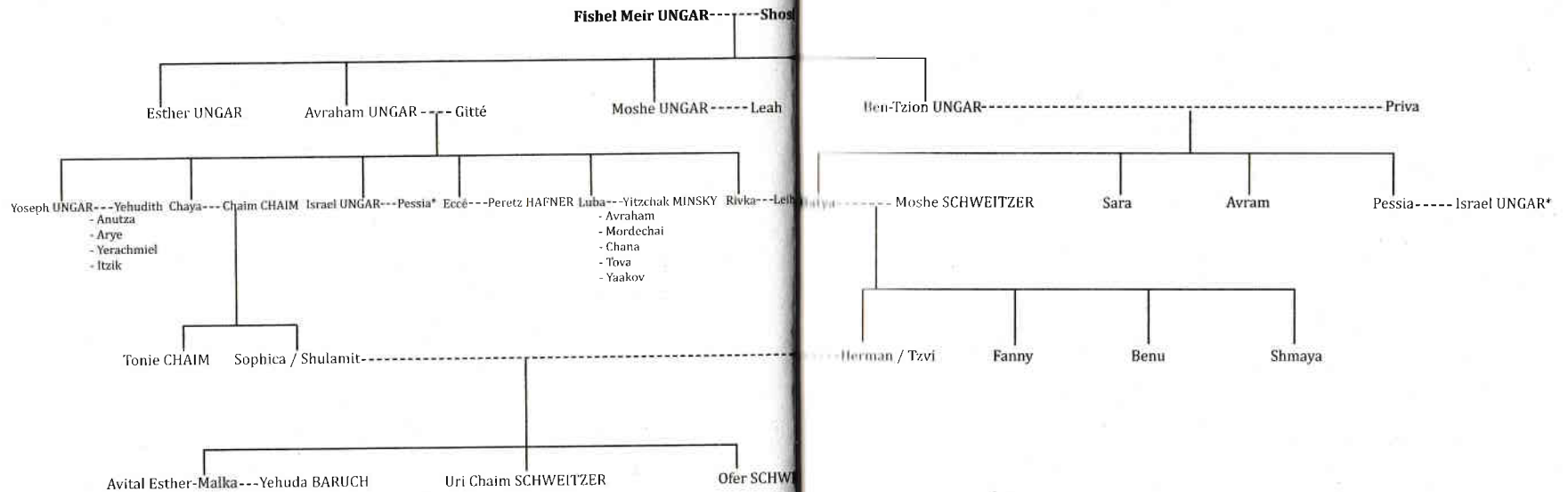
¹ Rabbi Sacks, „Tazria-Metzorah (5770): Maternal Identity”, disponibilă on-line la adresa rabbisacks.org/covenant-conversation-5770-tazria-metsorah-maternal-identity/ (accesată cel mai recent la 7 mai 2021).

punctul de observație în care se situează autorul. Cu toții ne confruntăm cu încercări similare în viață, însă facem față fiecare în felul nostru și ajungem să spunem povești foarte diferite. Unii și-au „utilizat” durerea într-un mod artistic și au devenit pictori sau scriitori celebri și chiar, ironia sorții, comici. Alți supraviețuitori abia dacă au reușit să țină pasul cu cei din jurul lor, să își ducă viața de zi cu zi ca oricine altcineva, cu durerea ascunsă în suflet și cu amărăciunea întipărită mereu pe chip, spunându-și că fiecare zi trăită în plus reprezenta o victorie asupra celor care le-au schimbat cursul și scenariul vieții.

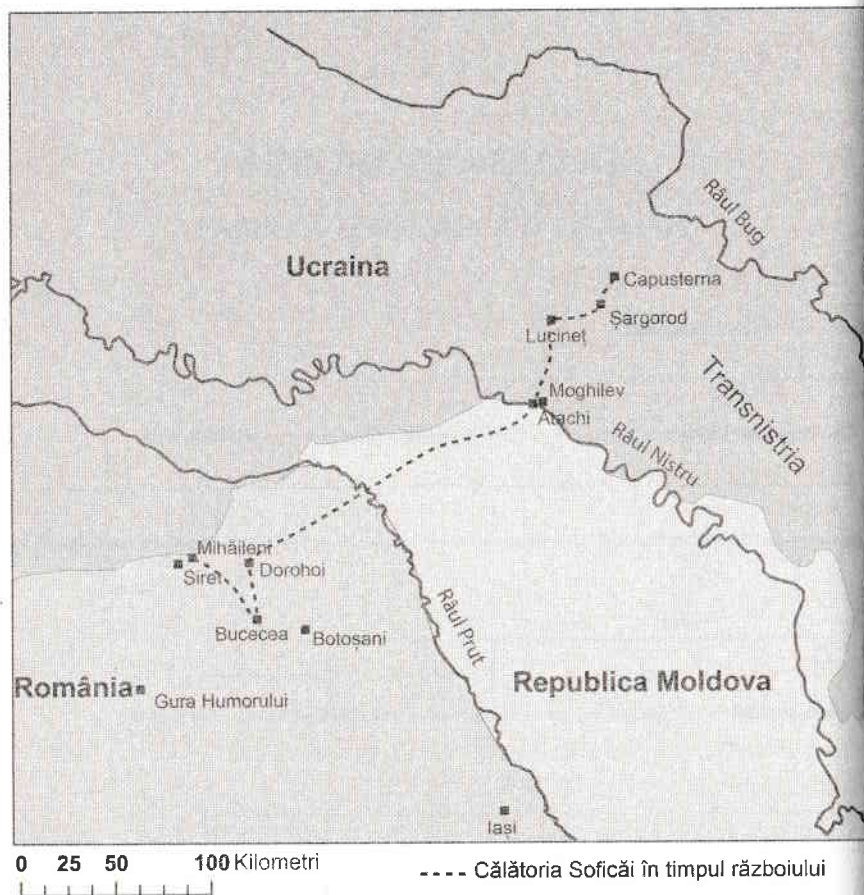
Cu toții ne naștem într-un scenariu pe care suntem obligați să îl urmăm. Când acesta ne este schimbat cu de-a sila din pricina unor evenimente externe (de pildă, dacă suntem alungați de acasă la vârsta de șase ani), putem fie să profităm de ocazie, ca și cum am face surfing pe un val periculos, și să revenim în siguranță la mal, stând în picioare, victorioși, pe placă; fie să fim înghițiți de val și, chiar dacă supraviețuim, să rămânem copleșiți de amărăciune întreaga noastră viață. Fiecare reacționează diferit atunci când este silit să-și abandoneze scenariul. Nu există reacții corecte sau greșite, ci doar o întregă gamă de povestiri care așteaptă să fie istorisite.

Însă, probabil că mă explic prea mult. Poate că „locvacitatea excesivă” trebuie adăugată la lista simptomelor celor care suferă de „sindromul copiilor celor care au supraviețuit Holocaustului”.

ARBORE GENEALOGIC FAMILIA UNGUREANU (UNGAR)

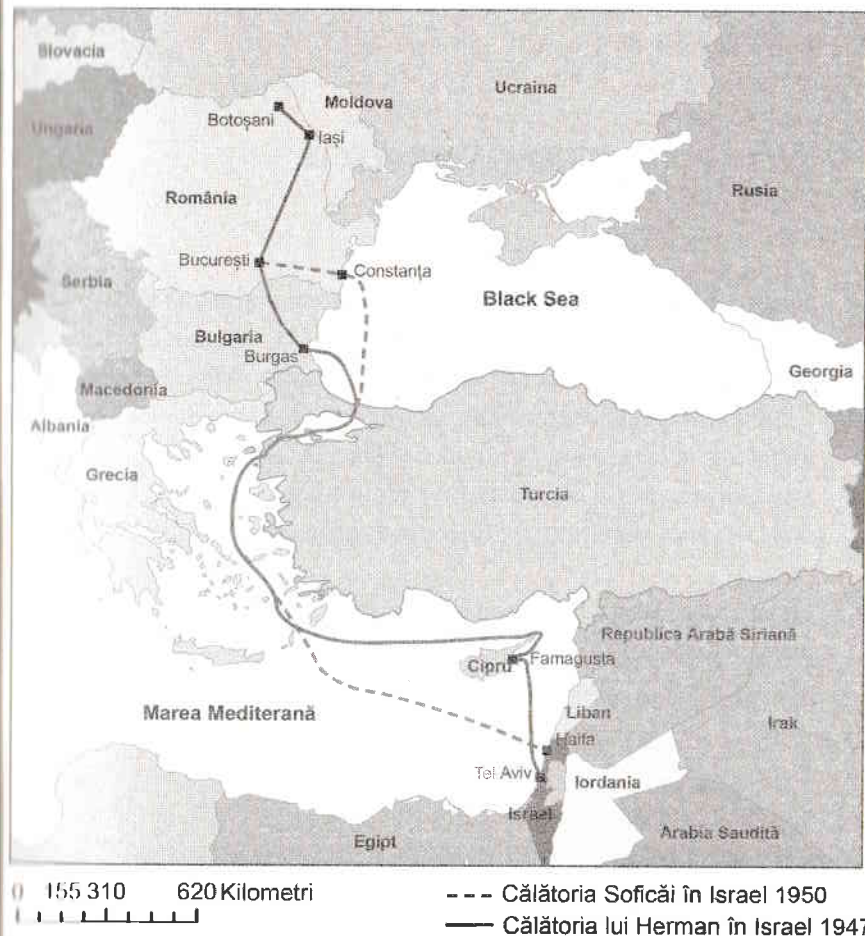

* Pessia Ungureanu, fiica lui Ben-Tzion, s-a căsătorit cu vărul ei, Israel Ungar, fiul lui Avraham. De aceea, Pessia și Israel apar de ambele părți ale arborelui genealogic.

Călătoria Soficăi în timpul războiului

Hartă întocmită de Avinoam Baruch cu date puse la dispoziție de site-urile <http://www.naturalearthdata.com> și <http://thematicmapping.org>. The World Borders Dataset, thematicmapping.org, licență CC BY-SA 3.0 (s. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>). Harta arată granițele din 2016.

Călătoriile Soficăi și a lui Herman în Israel

Hartă întocmită de Avinoam Baruch cu date de pe <http://www.naturalearthdata.com> și <http://thematicmapping.org>. The World Borders Dataset, thematicmapping.org, licență CC BY-SA 3.0 (s. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>). Harta arată granițele din 2016.